

УДК 332.12

Н.Ю.МУЦИНСЬКА

Харківська національна академія міського господарства

ВПРОВАДЖЕННЯ ОЦІНКИ РІВНЯ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Обґрунтовується необхідність розгляду тіньових процесів на регіональному рівні. Запропоновані нові підходи до класифікації методів оцінки неформальної економіки. Аналізуються методи оцінки тіньової економіки на регіональному рівні, наводиться оцінка обсягів тіньової економіки в Україні та за регіонами в 1997-2003 рр.

Трансформаційні процеси в економіці України мають місце не дивлячись на те, що на підставі виконаних технічних критеріїв Україні офіційно надано статус країни з ринковою економікою. Реформування економіки України обумовило виникнення ряду нових проблем управління, що потребують негайного рішення. Зростає потреба в проведенні досліджень соціально-економічних процесів становлення і розвитку ринкових відносин на мезорівні, що зумовлюється підвищенням значущості регіонів як головної ланки економічної потужності держави. Рішення щодо управління економікою окремих регіонів повинні бути взаємоузгоджені, враховані довгострокові наслідки, які не суперечили б інтересам держави в цілому.

Важливим моментом в реалізації національної політики регіонального розвитку є визначення й обґрунтування проблем регіонів. М.І.Долішній вважає, що державна регіональна політика має наступні пріоритетні напрямки: економічний, соціальний, екологічний, науково-технічний та гуманітарний [1]. Кожний напрямок має свої стратегічні орієнтири. Власне регіональна економічна політика повинна бути спрямована на вирішення таких основних задач [1-3]:

- забезпечення однакових умов функціонування господарських комплексів регіонів;
- розмежування повноважень між центром та регіонами;
- вдосконалення міжбюджетних відносин;
- розвиток підприємництва і міжнародного співробітництва;
- оптимізація структури господарства крупних соціально-економічних районів;
- удосконалення економічного районування країни та ін.

За умови реалізації пріоритетних напрямків регіональної політики для досягнення сталих темпів росту соціально-економічних процесів необхідно активізувати дії вищих владних структур щодо реалізації регіональної політики в Україні. При цьому для аналізу і прогнозування регіонального розвитку, як і розвитку цілої країни, виникає необ-

хідність отримання об'єктивної та достовірної інформації про соціально-економічні процеси в регіонах. Це обумовлює необхідність розгляду проблеми тінізації економіки. Причини більшості проблем розвитку України мають яскраво виражений регіональний характер, тому актуальним є розгляд проблеми тінізації економіки саме на регіональному рівні. До того ж диференціація регіонів за таким індикатором як рівень тінізації допоможе у виборі моделі господарського механізму управління територією.

Проблема виявлення та оцінки неформальної економічної діяльності виникла тому, що досить важко визначити те, що намагаються приховати. Аналітичний огляд робіт таких авторів як В.Мандибура, В.Бородюк, О.Турчинов, Т.Приходько, С.Барсукова, Ю.Прилипка, Л.Мусіна, Т.Кваша [4-7] свідчить, що не існує загально визнаного методу, оцінки фахівців відносно.

Незважаючи на це, всі країни СНД виконують оцінку неформальної діяльності та включають її до розрахунку ВВП. Ці оцінки базуються на концепції СНР в редакції 1993 р. й адаптовані до умов країн Співдружності, та з цієї точки зору є можливість їх порівняти. Дорахунки на неформальну економіку на рівні галузевої статистики виконують майже всі країни СНД. Потім ці дані використовуються для розрахунків ВВП та його компонентів, які в свою чергу дораховуються на неформальну економіку відділами національних рахунків вже на макроекономічному рівні. При цьому після розрахунків макроекономічних показників більш ніж в половині країн СНД, в тому числі й Україні, показники галузевої статистики не коригуються [8].

Незважаючи на велику кількість підходів науковців до цього питання, в одному вони дотримуються єдиної думки – неформальна економіка неоднорідне явище. Через свою неоднорідність, на думку автора, до кожної складової цього феномену необхідний свій підхід, своя група методів, що найглибше його оцінить якісно і кількісно. Таким чином, методи можна поділити на методи для обстеження економіки власних потреб (опитування, вибіркові обстеження), методи для дослідження тіньової економіки (італійський метод, метод сталих взаємозв'язків ВВП і його компонентів, методи розходжень (або методи, що використовують СНР, монетарні методи) та кримінальної економіки (методи економіко-правового аналізу). При цьому для зведеної оцінки неформальної економіки використовують комплексні методи або, навіть, систему методів.

До того ж класифікацію методів можна розробити за територіальною ознакою або за масштабністю досліджуваного явища. Цей поділ допоможе оцінити вплив неформальної діяльності на економіку будь-

якої територіальної одиниці (країни, регіону тощо) чи галузі виробництва або, взагалі, окремого підприємства.

Автора цікавить саме тіньова економічна діяльність, яка виступає складовою або сектором неформальної економіки. До неї будемо відносити тільки ті види господарської діяльності, які не заборонені законом, за винятком економіки власних потреб. По-перше, економіку власних потреб майже неможливо та й недоцільно враховувати в складі ВВП. По-друге, проблеми з оцінкою кримінальної складової неформальної економічної діяльності на даному етапі не дають можливості включити її до складу ВВП. Такі розрахунки робляться експертами тільки в пробному варіанті, ніде не публікуються та відповідно являються документами службового користування. При цьому слід підкреслити, що СНР 1993 р. однозначно визнає, що незаконні види діяльності повинні бути включені до національних рахунків.

Сучасний стан економіки України та необхідність розробки комплексної програми дегінізації економіки вимагає уваги фахівців на мікроекономічному рівні, яким виступає в даному дослідженні регіон. Актуальність цього питання вже неодноразово підкреслювалась як в українських, так і зарубіжних публікаціях [9,10,11,12]. При цьому наголос робиться на методичному забезпеченні аналітичної роботи, тому що дослідження тіньових процесів на регіональному рівні має свої суттєві особливості.

Для оцінки тіньової економіки на регіональному рівні дослідники використовували різні методи, а саме: оцінка на базі СНР [11, 13], експертні оцінки [10], метод сталих взаємозв'язків на основі споживання електроенергії [14,15], експрес-методом та методом Гутмана [15]. Розглянемо перші два методи, яких ми ще не аналізували.

Фахівці пропонують оцінювати обсяги тіньової діяльності через систему макроекономічних показників СНР наступним чином [13]: розрахувати прямим шляхом найважливіші статті СНР, які містять у собі тіньові доходи – це валовий прибуток, доходи від власності та ін., і за допомогою співставлення сальдової статті з однойменними статтями, розрахованими прямим шляхом, знаходити той обсяг, в якому найбільша вага тіньової економічної діяльності. Практична реалізація цієї ідеї має серйозні складнощі, пов'язані передусім через відсутність інформації. Система національних рахунків на регіональному рівні до теперішнього часу не розроблялась належним чином. Існуючі недоліки в інформаційному полі дослідники пропонують заповнити експертними оцінками.

Експертні оцінки були використані також при оцінці тіньової економіки м.Калінінграда, де в 2002 р. були проведені три етапи анке-

тування експертів за методом Дельфі (один з найперспективніших методів формування групової оцінки експертів). Достовірність й реалістичність експертних оцінок залежить від активності експертів та узгодженості їх поглядів. Для отримання динаміки розвитку процесів тінізації необхідно проводити періодичний моніторинг поглядів експертів [10]. Таким чином, цей метод вимагає обробки великих масивів інформації та узгодженості дій багатьох фахівців. На наш погляд, практично неможливо використати даний підхід в рамках даного дослідження.

Існує також підхід, за яким заперечується ефективність конкретних розрахунків масштабів тіншової економіки. Автори [16] пропонують досліджувати взаємозв'язки окремих факторів: обігу валюти, „човникової” торгівлі, використання тіншових доходів у споживанні та ін.

Серед розглянутих методів найбільш придатним на рівні регіону, на нашу думку, виступає метод сталих взаємозв'язків, що має достатньо високу точність розрахунків та досить привабливий у практичному використанні.

В таблиці за цим методом були розраховані коефіцієнти тінізації як для України в цілому, так і для окремих регіонів (за винятком м.Києва та м.Севастополь, відповідно до специфіки яких, на нашу думку, потрібно застосовувати інші підходи). Таким чином, оцінені 24 області, АР Крим та Україна в цілому.

Рівень тінізації економіки України за регіонами за 1997-2003 рр.

	1997р.	1998р.	1999р.	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.
Україна	42,77	42,04	40,92	37,02	32,14	28,89	24,18
АР Крим	44,71	50,33	51,35	46,94	34,79	26,27	22,34
Вінницька	41,74	46,25	48,20	39,55	19,26	20,28	10,13
Волинська	38,42	42,98	40,84	17,69	3,12	5,21	3,61
Дніпропетровська	50,74	52,64	52,44	49,88	46,61	42,89	38,51
Донецька	45,92	48,36	47,64	40,58	29,70	25,82	19,51
Житомирська	44,52	50,95	49,59	44,59	44,29	40,43	40,72
Закарпатська	48,68	48,83	50,10	40,85	32,64	29,50	21,46
Запорізька	35,68	36,62	41,07	39,00	41,46	40,95	40,74
Івано-Франківська	46,82	46,99	30,60	19,74	0	0	0
Київська	40,47	46,22	45,03	39,82	24,12	24,68	17,22
Кіровоградська	48,15	50,28	54,52	50,81	42,03	36,38	29,87
Луганська	43,63	50,12	51,87	49,62	46,63	41,69	36,51
Львівська	43,76	48,43	47,53	34,29	27,62	20,42	11,01
Миколаївська	39,49	66,60	44,72	31,83	16,79	13,15	11,28
Одеська	42,11	48,32	48,46	39,53	30,71	25,50	25,73
Полтавська	48,35	50,90	47,03	45,33	42,23	41,87	42,26
Рівненська	47,40	51,25	50,35	67,76	63,53	63,62	62,45
Сумська	44,08	45,87	48,10	37,07	32,69	30,60	33,07
Тернопільська	40,96	43,55	43,07	28,25	17,35	4,07	0

Продовження таблиці

Харківська	42,16	46,84	47,71	44,54	36,92	33,76	25,28
Херсонська	38,01	41,32	41,57	22,10	0	0	0
Хмельницька	45,43	53,25	54,60	46,87	41,64	38,52	30,85
Черкаська	45,60	42,40	52,36	48,41	48,50	49,00	44,97
Чернівецька	41,10	47,27	50,89	41,66	17,61	8,07	1,22
Чернігівська	42,81	45,66	44,41	38,42	37,50	35,24	29,98

Отримані результати в цілому характеризують таке складне явище як тіньова економіка. Варто звернути увагу на серйозні розбіжності між загальним рівнем тінізації в країні та в деяких регіонах, як наприклад, „нульовий” результат для Івано-Франківської, Тернопільської і Херсонської областей. Таку ситуацію можна віднести на відомі недоліки використаного методу, який не враховує впровадження енергозберігаючих технологій, також можливі зміни в структурі господарського комплексу регіону в бік менш енергоємних видів діяльності. Дана ситуація вимагає, безперечно, подальшого дослідження.

Проведена оцінка за рівнем тінізації регіонів України спрямована на допомогу владним структурам у прийнятті рішень щодо господарського механізму управління територією.

1.Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України. Інститут регіональних досліджень.. – Львів, 2001. – 720 с.

2.Про Концепцію державної регіональної економічної політики: Проект Закону України від 09.07.98 р. // http://www.rada.kiev.ua/zakon/PR1/TXT1/1200/p1213_p.htm.

3.Долішній М. І. Актуальні завдання регіональної політики України в сучасних умовах // Регіональна економіка. – 2004. – №3. – С.16-32.

4.Мандибура В.О. Тіньова економіка України та напрямки законодавчої стратегії її обмеження. – К.: Парламентське вид-во, 1998. – 135 с.

5.Бордюк В, Турчинов О, Приходько Т. Оцінка масштабів тіньової економіки та її вплив на динаміку макроекономічних показників // Економіка України. – 1996. – №11. – С.4-16.

6.Барсукова С.Ю. Методы оценки теневой экономики: критический анализ // Вопросы статистики. – 2003. – №5. – С.14-24.

7.Прилипка Ю., Мусіна Л., Кваша Т. Методологічні рекомендації щодо інтегральної оцінки обсягів тіньової економіки // Економіка України. – 2005. – №6. – С.37-44.

8.Королев М.А., Иванов Ю.Н., Карасева В.Л. Опыт стран СНГ в измерении ненаблюдаемой экономики // Вопросы статистики. – 2004. – №11. – С.3-6.

9.Голованов Н.М., Перекислов В.Е., Фадеев В.А. Теневая экономика и легализация преступных доходов. – СПб.: Питер, 2003. – 303 с.

10.Бурова Н.В., Мельникова О.А. Изучение теневой экономической деятельности на региональном уровне: пример Калининграда // Вопросы статистики. – 2003. – №5. – С.24-32.

11.Никифоров О.Н., Федорова Л.М., Неманова Н.М. О проблемах учета ненаблюдаемой экономики при исчислении валового регионального продукта // Вопросы статистики. – 2004. – №11. – С.9-13.

12.Івашенко П.О., Черв'яков І.М. Тіньова економіка на рівні регіону та пропозиції щодо її легалізації // Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та

контрабандою: Міжвідом. наук. зб. Т.18 / За ред. А.І.Комарової, В.В.Медведчука, В.О.Євдокимова та ін. – К., 1999. – С.259-262.

13.Елисеєва И.И., Щирин А.Н., Капалова Е.Б. Возможности оценки теневой экономической деятельности на основе СНС // Вопросы статистики. – 2001. – №2. – С.32-35.

14.Балко Е.В. Эконометрический анализ и прогнозирование уровня тенезации экономики области // Вісник Нац. техн. ун-ту „Харківський політехнічний інститут”. Вип.22. – Харків, 2003. – С.29-31.

15.Лондар С. Визначення величини коефіцієнта тінізації економіки регіону для майбутніх періодів // Актуальні проблеми економіки перехідного періоду: Наук. зб. / За ред. З.Г.Ватаманюка. Вип. 4. – Львів, 1999. – С.241-245.

16.Розовский Б.Г., Бородавченко Н.А., Баляба А.В. Методические вопросы оценки теневой экономики // Детенизация экономики: опыт экономико-правового и экономико-математического исследования: Сб. науч. тр. / Отв. ред. В.К.Мамутов. – Донецк: Ин-т экономико-правовых исследований НАН Украины, 2000. – С.65-75.

Отримано 06.02.2006

УДК 658

А.С.ПОЛЯНСЬКА, канд. екон. наук

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ТРАНСПОРТНА ФУНКЦІЯ ЛОГІСТИКИ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Розглядаються теоретичні аспекти логістичного управління у забезпеченні розвитку регіонів. Увагу зосереджено на транспортній функції логістики як засобу досягнення оптимального переміщення матеріальних ресурсів у межах регіону та країни у цілому.

Для забезпечення економічного зростання в Україні в сучасних умовах значна увага приділяється розвитку регіонів як територіально-го аспекту комплексного соціально-економічного розвитку країни.

Вибір пріоритетів регіонального розвитку є необхідною умовою ефективного використання потенціалу кожного регіону на основі врахування факторів ресурсного забезпечення, НТП, конкурентного середовища, інвестиційної привабливості, рівня маркетингової орієнтації, інноваційних процесів. Особливого значення набуває логістичний підхід до управління господарською діяльністю регіону. Це зумовлено тим, що логістика виконує інтегруючу функцію, яка охоплює усі аспекти переміщення матеріальних та інформаційних потоків не тільки на організаційному, регіональному, але і на міжрегіональному рівнях.

Кожному регіону необхідний надійний матеріальний потік, який забезпечує споживачів (промислові підприємства, комерційні організації, населення, державні організації) необхідними матеріальними ресурсами. Економічна діяльність регіону здійснюється не ізольовано від структур бізнесу інших регіонів, а входить у ланцюг задоволення потреб споживачів. Логістика дозволяє пов'язати регіон із зовнішніми